

PROFESIONALNE ETIKE PRI DELU Z LJUDMI

To je bil naslov posveta, ki je potekal 17. in 18. oktobra 1995 v Mariboru. Ker je vsebina vselej povezana z obliko, najprej nekaj besed o tem, kako je sploh prišlo do tega posveta.

V sodelovanju Visoke šole za socialno delo z Inštitutom Antona Trstenjaka je prišlo do ideje, da bi organizirali delovno srečanje predstavnikov in predstavnic vseh tistih profesij, v katerih so etični vidiki strokovnega dela vsaj tako pomembni kot njihovo znanje, teorije in veščine. Če različnost profesij pomeni različnost področij, različnost teoretskih pristopov, različnost uporabljenih metod (oz. sproženih učinkov), potem je koristno razlikovati med dvema vrstama profesij: med tistimi, katerih storitve neposredno uporabljajo (zlasti) individualni uporabniki, in onimi, kjer individualna interakcija eksperta z uporabnikom ni tipična ali pa sploh ni nujna. V prvem primeru gre za dejavnosti, ki neposredno učinkujejo na uporabnikov organski in psihični sistem (psihologija, socialno delo, medicina, pedagogika...), v drugem primeru pa je tako učinkovanje posred(ova)no ali pa ga sploh ni.

Ker je bil to prvi posvet te vrste v Sloveniji, naj opozorim na nekaj pomislekov, ki so jih imeli nekateri že o samem naslovu posveta. Iz tega bo razvidno, da vsebinski okvir, kakor je bil zastavljen, ni bil nekaj samoumevnega, o čemer bi se že vnaprej strinjali vsi udeleženci. V glavnem je šlo za tri vrste vprašanj:

1. Zakaj izrecno poudarjati etiko, če pa je najbolj odločilno pri vsakem profesionalcu njegovo profesionalno znanje? Če profesionalce (npr. v odnosu do uporabnika) ravna profesionalno, je to nujno tudi etično, saj se v nasprotnem primeru izneveri lastnemu strokovnemu poslanstvu, zgreši namen svojega početja, dela

napake itn. Ker pravilna profesionalna usposobljenost vselej vključuje tudi etično dimenzijo, ni potrebe po izrecnem ločevanju profesionalne etike od profesionalnih znanj (veščin, metod, teorij). Z ločevanjem med enim in drugim bi lahko prišlo do vtisa, da je profesionalna etika neodvisna od znanja (značilnega za neko profesijo), s tem pa bi lahko zašli v moralizem...

2. Ker je profesionalna tista etika, ki jo imajo profesionalci in profesionalke (ne glede na dejavnost, ki jo opravljajo), ni razloga, da bi o njej govorili v množini (kot sugerira naslov posveta). Medtem ko se pripadniki različnih profesij razlikujejo med sabo po tem, za kaj so usposobljeni, komu namenjajo svoje storitve, kje so zaposleni, kako so organizirani itn., pa jih profesionalna etika družijo zlasti v tem smislu, da so pri svojem delu avtonomni do političnih, nazorskih, ideoloških, strankarskih idr. pritiskov. Njihova profesionalna etika se torej kaže zlasti v tem, da so najprej profesionalci in šele potem vse drugo. To pomeni, da se profesionalna vprašanja presojajo samo po profesionalnih kriterijih, čeprav so eksperti hkrati kot osebe tudi verniki in ateisti, čeprav so simpatizerji te ali one stranke, čeprav so zaposleni v različnih ustanovah, ki so si lahko tudi konkurenčne itn. Prav profesionalna etika jih opozarja na prednost profesionalne držbe, zato je o njej bolje govoriti v ednini; v tem smislu namreč ni razlike med profesionalcem iz socialnega dela, psihologije, sociologije, prava...

3. Zakaj govoriti o profesionalnih etikah »pri delu z ljudmi«; ali ni odveč to poudariti že v naslovu? Ali ni to pleonazem? Ali nima vsakršno etično delovanje tako ali drugače opravka »z ljudmi«, naj gre za etiko profesionalcev ali neprofe-

sionalcev? Ali ni etična tematika prav v tem, da imamo vselej opravka z različnimi načini človekovega ravnanja in hotenja, z nrvstvenostjo, z merili o tem, kaj je moralno in nemoralno itn.? Ko govorimo o etiki, vselej mislimo na ljudi, pa če etiko opredelimo kot dejansko ravnanje konkretnega posameznika ali kot filozofsko disciplino oz. teorijo morale; v vsakem primeru gre za odnose med ljudmi. In naprej – ali ne velja to za vse profesije? Kljub razlikam med njimi gre pri vseh za človekovo dejavnost, tj., za človekovo delo oz. za delo s človekom, čeprav na različne načine. Kot da nekatere profesije »delajo z ljudmi«, druge pa nimajo zveze s človekom in imajo zato drugačno etiko, ali pa je sploh nimajo...

Ta vprašanja navajam zato, ker že sama po sebi opozarjajo na aktualnosti posveta, o katerem govori tudi njegov naslov. Zgornje tri ugovore lahko namreč soočimo z naslednjimi stališči:

Ad 1 . Ko govorimo o etiki kakšne profesije, so metode, veščine in ostalo znanje ter ekspertova usposobljenost res pogoj za njegovo profesionalno etiko – niso pa zadosten pogoj. Strokovno in etično ravnanje sta res povezana, a na naslednji način: če je ekspertovo delo strokovno pravilno, ni nujno, da je tudi profesionalno etično; če pa je njegov odnos do uporabnika etičen po merilih profesije, ki jo zastopa, pa je nujno tudi strokovno pravilen. Zato v razvitih profesijah niso dovolj le strokovna merila, ampak se poudarjajo tudi moralne norme, ki se kodificirajo v kodeksih profesionalne etike. Tako kot se npr. kazenska odgovornost ne pokriva povsem s strokovno odgovornostjo, podobno se tudi moralna odgovornost ne pokriva nujno s strokovno in kazensko. To velja celo v povsem eksaktnih dejavnostih, ki so detaljno regulirane tako z zakonskega kot strokovnega vidika, npr. v računovodstvu, reviziji oz. na področju gospodarskega zaupništva. Celo na teh področjih so pogosti primeri, ko je lahko neko ravnanje, npr. revizorjevo, poslovno pravilno in hkrati moralno sporno (na kar je v referatu opozarjal dr. Koletnik; enak problem je na medicinskem

področju pri nas že v sedemdesetih letih obravnaval Milčinski).

Ad 2 . Profesionalna etika v ednini namesto v množini? S to razlago (pod točko 2) ni nič narobe; vprašanje o tem se je mimogrede odprlo v diskusiji o enem splošnih socioloških referatov, a je ostalo nedorečeno. Kljub temu je vprašanje vsebinsko pomembno (ne pa puristično). Gre namreč za predstavo o tem, kaj naj bi profesionalna etika sploh bila – na kaj pravzaprav mislimo, ko govorimo o njej. Če jo omenjamo v ednini, mislimo na njeno jasnost, medtem ko gre za razločnost tega pojma šele, ko govorimo o profesionalnih etikah. Jasnost o tem, kaj je profesionalna etika, vzpostavimo takrat, ko jo diferenciramo navzven, tj., od etik, ki niso profesionalne (in zgolj na to se nanaša argumentacija pod 2). Razločnost pojma pa dosežemo, ko profesionalne etike diferenciramo tudi navznoter, ko jih torej razločujemo med sabo po različnih kriterijih, npr.:

- po posameznih profesionalnih področjih (profesionalna etika v socialnem delu je drugačna od tiste v medicini, v novinarstvu, ekonomiji itd.; prav zato imamo različne kodekse);

- lahko jih razločujemo po stopnji strukturiranosti (npr. glede na kodiranost: profesionalno etiko srečamo tudi v tistih profesijah, ki nimajo posebnih kodeksov);

- razločujemo jih lahko po tem, ali regulirajo odnose samo med predstavniki profesije ali tudi do uporabnikov itd.

Zato je v naslovu posveta izrecno poudarjena množina, saj se hkrati misli na jasnost in razločnost. Zato smo navsezadnje tudi imeli referente iz različnih profesij.

Ad 3 . Tretji ugovor se nanaša na »delo z ljudmi«. Ko primerjamo profesionalne etike, ni vseeno, ali gre za etike v tistih profesijah, kjer je za realizacijo ekspertne storitve odločilen neposreden odnos med njim ter individualnim uporabnikom, ali pa gre za profesije, za katere tak odnos sploh ni tipičen (ker so njihovi uporabniki institucije ali druge kolektivite). Zato ima profesionalna

etika v socialnem delu več skupnega npr. z etiko zdravnikov, pedagogov, psihologov, advokatov kot pa s profesionalno etiko sociologov, inženirjev, politologov... Ob tem je pomembna razlika tudi v stopnji organiziranosti koristnikov profesionalnih uslug. Pri individualnih uporabnikih in neformalnih skupinah gre praviloma za večjo ranljivost in za manjšo ali nikakršno organiziranost, pri kolektivnih uporabnikih pa je ponavadi narobe.

Ta vprašanja navajam zato, ker po mojem mnenju že sama po sebi aktualizirajo temo, izraženo v naslovu posveta. Čeprav ta vprašanja niso bila eksplicitno obravnavana v nobenem referatu, so se nekajkrat pojavila v diskusiji in s tega vidika bo koristno brati tudi zbornik (ki je v nastajanju). Poleg tega je na aktualnost teme opozarjal tudi sam potek posveta, za katerega je bilo značilno naslednje:

a) Očitno gre za svežo, »neprežvečeno« temo, o kateri se predstavniki različnih profesij še nismo pogovarjali na ta način (na posebnem posvetu v tako široki sestavi).

b) Da je bila tema aktualna, se vidi tudi iz priprave posveta, saj je zaradi vsebinske novosti posvet nepredvideno prestopil okvir, ki je bil dan z začetno iniciativo. Sprva smo v pripravljalnem odboru razmišljali o dvojem: o vsebinski in konceptualni zamejitvi. To pomeni, da smo se skušali omejiti samo na problematiko etičnih kodeksov sorodnih profesij, konceptualno pa zastaviti posvet zgolj kot pripravo za širši simpozij, ki bi bil izveden drugo leto (v širši, mednarodni udeležbi). Kmalu pa se je pokazalo, da je interes za sodelovanje širši od predvidenega in da je zato smiselno odstopiti od »specialističnega« kriterija ter vključiti tudi tiste referente, ki so pokrivali širše teme (npr. A. Trstenjak, V. Rus, J. Makarovič, E. Kovač, H. Požarnik, K. Bedernjak). Tako je nastal iz enodnevne dvodnevni posvet, ki je že zdaj narasel na raven simpozija, število najavljenih referentov se je povzpelo na 27, v času, namenjenem razpravi o posameznih referatih, pa so se pojavljali diskutanti, ki bi jih lahko (vsaj nekatere)

vključili med referente, če bi bili najavljeni. Čeprav sem bil najprej skeptičen do take širitve posveta, me je njegova izvedba prepričala o nasprotnem: širši obseg je prav z vključitvijo novih področij nedvomno zvečal težo posveta in njegovo odmevnost, pri čemer je bila edina slaba stran v kroničnem pomanjkanju časa v diskusijskem delu. Tudi pobuda, da bi izvedli posvet v obliki posameznih »delavnic«, se mi ni zdela dobra. Posveta nismo drobili po »delavnicah« zato, ker je bilo specializiranih referatov (ki so v obravnavi etičnih vprašanj ostajali znotraj posamezne profesije) skoraj toliko kot samih referentov, kar pomeni, da je bolje, da smo vsi slišali vse, kot pa da bi se porazgubili v skupinah, ki ne bi mogle biti ozko profilirane.

c) Aktualnost posveta se bo odražala tudi v zborniku, ki bo izdan naknadno. V zvezi z njim naj opozorim le na dejstvo, da je težko najti publikacijo, v kateri bi o isti temi na enem mestu razpravljali številni referenti iz tako različnih profesij oz. področij (filozofija, teologija, sociologija, pravo, socialno delo, novinarstvo, ekonomija, ekologija, menedžment, odvetništvo, medicina, psihoanaliza, psihoterapija, psihologija, državne službe, tehnika, politologija itn.).

Skratka – posvet je bil namenjen etični problematiki zlasti v tistih profesijah, kjer se profesionalne storitve izvajajo v neposrednem, tj., osebnem stiku z uporabnikom. Čeprav je v teh dejavnostih učinek usodno odvisen od personalne interakcije, pa to seveda ne pomeni, da je etična odgovornost pomembna samo za profesionalce teh profesij, medtem ko naj bi bili drugi zgolj strokovno odgovorni. Dejavnost enih in drugih je tako strokovno kot etično relevantna v vsakem primeru (če se izvajalci tega zavedajo ali ne). In to velja celo za vsakršno človekovo dejavnost, za poklicno, profesionalno ali laično. V tem smislu ni razlike med kuharjem, jedrskim fizikom in prostovoljcem (na različnih področjih): početje vseh ima lahko etične posledice, pa naj gre za ukvarjanje z ljudmi ali s stvarmi na strokoven ali nestrokoven

način. To velja tudi v skrajnih primerih: tako kuhar, jedrski fizik kot prostovoljec lahko s svojo večino rešujejo življenja, lahko pa tudi ubijajo (npr. v vojnih razmerah). Zato razlika ni v tem, ali njihova dejavnost vsebuje etično dimenzijo ali ne, ampak v tem, kako je ta dejavnost regulirana. V tem je vrednost profesionalnih etik. Zato se z njimi ne misli na moraliziranje; ne gre za to, da bi celotno početje reducirali samo na moralno raven, ki da je najpomembnejša – nasprotno, gre za regulacijo odgovornosti v tistih primerih, ko zgolj strokovni kriteriji glede uporabljenih metod niso več zadostni. Šele ko postane to vprašanje dovolj pomembno, se oblikujejo profesionalne etike za posamezna področja.

S tem pa pride do soočenja dveh dejstev:

- po eni strani velja, da ima vsaka človekova aktivnost tako ali drugačno moralno dimenzijo (saj je ne etična samo dejavnost strojnih in organskih sistemov);

- kljub temu pa so profesionalne etike relativno nov pojav, ki ni značilen za vse dejavnosti niti za vse profesije.

Ta dva poudarka si nista v nasprotju. Opozarjata na pomen družbene delitve dela. Z njo je prišlo do regulacije človekovega početja po dveh kriterijih:

1. glede na kompleksnost posamezne dejavnosti in

2. glede na usodnost posledic, ki jih sproža.

V nadaljevanju se omejujem na ta kriterija, ker si lahko s tem pojasnimo tudi pestrost referatov, ki smo jih slišali na mariborskem posvetu.

Za prvi kriterij je odločilen razpon med teorijo in izkustvom – gre za to, ali neka dejavnost izhaja (zgolj oz. zlasti) iz teoretskih spoznanj, ali pa se utemeljuje predvsem na izkušnji (tj., izkušnji izkušnje...). V tistih dejavnostih, kjer prevladuje prvi vidik, so za njihov razvoj odločilni teoretski premiki (npr. nove paradigme), od katerih je pomembno odvisen tudi razvoj veččin; pri izkustvenih dejavnostih pa so veččine tiste, ki diktirajo nadaljni razvoj. Zato prve dejavnosti

opredeljujemo kot profesije, ker so bolj kompleksne; druge, ki ostajajo na ravni veččin, pa so poklici.

Za presojanje posameznih dejavnosti po drugem kriteriju, tj., z vidika učinkovanja (na ljudi ali stvari), pa postaja vse bolj pomembno razločevanje njihovih posledic. Pri običajnih ravnanjih zadostuje, da jih ocenjujemo npr. kot dobra ali slaba, koristna ali nekoristna; merila za to določamo sami (korist) ali pa so že ustaljena v vsakdanjem okolju, v katerem se gibljemo (navade, tradicija). Pri delovanju ekspertov pa se poleg tega sprašujemo še po učinkovitosti in uspešnosti ravnanj, kar lahko ocenjujemo le z njihovimi merili, zaradi katerih ti akterji sploh veljajo za eksperte. To pomeni, da jih ocenjujemo tako s strokovnega kot z etičnega vidika – tu pa je laik (zlasti uporabnik) večkrat v neenakovrednem položaju. Ekspert za neko določeno dejavnost je namreč hkrati ekspert za posledice te dejavnosti in za merila, s katerimi ocenjujemo te posledice.

To, kar je sprva (v cehovski fazi) še veljalo za absolutno prednost, je postalo v profesionalnem in poklicnem razvoju problem, ki se ga vse bolj zavedajo tudi izvajalci in ne le uporabniki. Zato dejavnosti razvijajo različne načine, s katerimi (samo)regulirajo tako strokovnost kot etičnost početja svojih predstavnikov, tj. njihovo odgovornost z obeh vidikov. In prav ti načini regulacije se pomembno razlikujejo po stopnji kompleksnosti tiste dejavnosti, na katero se nanašajo. Ta kompleksnost je v naslednji shemi ponazorjena z ordinato, odgovornost pa z absciso (gl. shemo na naslednji strani).

Poanta sheme je v naslednjih treh poudarkih:

- čeprav so profesije kompleksnejše od poklicev, je lahko dejavnost obeh relevantna tako s strokovnega kot z etičnega vidika,

- ker so lahko v strokovnih postopkih (profesionalnih in poklicnih) implicirane tudi etične odločitve, je koristno ta vidika razlikovati, zato da lažje presodimo možne posledice in sankcioniramo odgovornost,

odgovornost je mogoče sankcionirati na različne načine (zakonska, materialna odgovornost itn.), lahko pa se regulira tudi na strokovni in etični podlagi. Zato ni vprašanje v tem, ali je ekspert za svoje delo samo strokovno ali pa tudi etično odgovoren, pač pa gre za to, kako je sploh mogoče zagotoviti njegovo odgovornost (strokovno in etično).

Ker se strokovnost meri s strokovnimi merili pristojnih strok, se strokovna odgovornost ekspertov ugotavlja z različnimi dokazili (spričevala, diplome, potrdila, licence) in s strokovnimi ocenami ter preskušnjami (ekspertizami). Vsi ti načini temeljijo na profesionalni oz. poklicni avtoriteti, kar pomeni, da je ta v strokovni presoji bolj merodajna od vseh drugih (celo od zakonodajne: socialni delavec lahko npr. ravna nestrokovno, tudi če ne krši zakonov – in narobe, če je zakon slab, lahko pride v nasprotje z njim kljub temu, da je ravnal strokovno).

Podobno je tudi z etično odgovornostjo ekspertov. Tako kot njihova strokovna se tudi etična odgovornost regulira glede na kompleksnost dejavnosti, ki jo izvajajo. Načini te regulacije pa so drugačni pri profesijah in poklicih. Zakaj?

Predhodnica teh načinov je cehovska mentaliteta, ki se je zlasti v enajstem stoletju izoblikovala okrog gospodarskih interesov tistih akterjev, ki so bili glasniki nove dobe. Takrat so namesto duhovščine prihajali vse bolj v ospredje obrtniki in trgovci. Ti so se povezovali v

združenja, z namenom, da zavarujejo svoje interese, monopolizirajo trge, postavljajo standarde kakovosti, določajo hierarhijo (med mojstri, pomočniki in vajenci) itn. To se je dogajalo vzporedno z razvojem mestne samouprave in z izdajanjem t. i. »privilegijskih listin«, s katerimi so vladarji in fevdalci podeljevali mestom določene pravice in olajšave z zakonsko močjo. Z družbenim razvojem pa se pomen cehov zmanjšuje. Zaradi njihove neprilagodljivosti začnejo izginjati v šestnajstem stoletju, se pravi v času, ko se v Evropi začne znanstvena revolucija (Kepler, Bacon, Galileo, Descartes), ki ji sledi razsvetljenstvo (Voltaire, Diderot, Hume, pri nas Anton T. Linhart), vse to pa omogoči razmah znanosti in tehnike (Watt). Z zatonom srednjeveških cehov se torej vse bolj poudarja razlika med poklici in profesijami ter hkrati med samimi profesijami (naravoslovne, tehniške, medicinske, humanistične, družbene).

Če velja, da dejavnosti, katerih razvoj je predvsem teoretsko pogojen (ne pa zgolj veččinsko), regulirajo etično odgovornost z lastnimi merili – potem to najprej pomeni, da se poskušajo splošni etični postulati konkretizirati za lastno področje dela. Lastna merila niso v tem, kaj naj v neki družbi velja za dobro ali slabo, ampak kako se veljava teh meril aplicira na lastno področje. Zato ni vseeno, na koga ali kaj se konkretna dejavnost ekspertov nanaša. Bolj ko se njihovo delo neposredno usmerja na kliente, bolj je tudi uspeh dela pogojen z zaupanjem ali celo s sodelovanjem klienta z ekspertom. Z razvojem je prišlo do spoznanja, da klient ne more ostati zgolj varovanec in odjemalec, saj je tudi zaupnik in sodelavec. Postaja vse bolj uporabnik in ne več klient.

Dokler gre pri ekspertu zgolj za rabo metode in veščine nad telesom (dušo) nekoga drugega, so sodelovanje, zaupanje in prostovoljna odločitev odveč. Zato sprva še ni razlike med npr. zapori in socialnimi ustanovami, med nadzorovanjem, pomočjo in kaznovanjem (Foucault). Postopki in učinki so enaki, čeprav so različno legitimirani. Z diferenciacijo

družbenih sektorjev, dejavnosti, ustanov, pooblastil, znanj in teorij pa se poudari razlika med tistimi eksperti, ki delajo za ljudi, in onimi, ki delajo neposredno z ljudmi. Pri prvih zadostujejo pooblastila in interes ustanove, ki je legitimiran z »občim dobrim«, pri drugih pa to ni več dovolj. Medtem ko je učinkovitost obojih še vedno regulirana zlasti s strokovnimi kriteriji, je z uspešnostjo drugače: pri prvih je odločilna v prvi vrsti korist ustanove, v kateri ekspert deluje, pri drugih pa poleg tega tudi korist uporabnika, s katerim sodeluje. In to dvoje ni vselej v skladu.

Bolj ko je neka dejavnost kompleksna, večje so potrebe profesionalcev po avtonomiji pred poslovnimi strukturami, ki usmerjajo to dejavnost (v institucijah). Le profesionalci lahko postavljajo profesionalne kriterije za svoje delo, ker se nanj spoznanjo bolj od drugih – čeprav se morajo ravnati tudi po kriterijih institucije, ki jih določajo poslovne strukture, saj so prav za to nastavljene. Torej je dejavnost neke ustanove optimalna šele, če so njeni poslovni cilji usklajeni s profesionalnimi normami ekspertov, ki jih zaposluje – če niso, prihaja do konfliktov.

To je eden od glavnih razlogov, da vse več profesij čuti izrecno potrebo po kodifikaciji lastne profesionalne etike: s profesionalnimi kodeksi si vzpostavljajo avtonomno podlago za kombiniranje svoje dejavnosti s poslovnimi zahtevami, odločitvami in cilji.

Drugi razlog nastanka profesionalnih etik pa je, kot rečeno, odnos do uporabnika. Če je uporabnik storitve, ki jo zagotavlja neka ustanova, vse bolj odvisen od profesionalca, ker je ta pri neposrednem delu (z njim) relativno avtonomen od poslovnega vodstva te ustanove – potem je lahko odnos med njima konflikten. Zato je za izvajalca storitve koristno, da se s kodeksom profesionalne etike kodificira tudi odnos do tistega, ki mu je storitev namenjena. Gre za pomemben način kontrole ekspertove dejavnosti, ki se je ne da nadomestiti zgolj z dokazili o njegovi strokovni usposobljenosti (spričevali, licencami ipd.).

Podobno je tudi z vidika uporabnika. Zanj je tak kodeks dodatni način varstva njegovih pravic, koristi in interesov; tega ni mogoče zagotoviti le s splošno zakonsko regulativo in s poslovno etiko konkretne ustanove (ta je potrebna, ni pa zadostna). Zato so profesionalni kodeksi pomembno varstvo tudi za uporabnika: so instrument redukcije vseh tistih nevarnosti, ki jim je uporabnik izpostavljen v profesionalnih odločitvah. Zaradi tega tudi velja, da profesionalni kodeks ne sme npr. obležati v predalu pisalne mize, za katero sedi strokovnjak, ampak mora biti javno dostopen uporabnikom. Lahko si mislimo, kakšen rezultat bi dobili, če bi poskušali odnos do uporabnika v kakšni dejavnosti empirično preveriti s preprostim vprašanjem, npr.: V katerem CSD, v kateri odvetniški pisarni, v kateri zdravstveni ambulanti je kodeks profesionalca, ki ponuja storitve, javno izobešen na oglasni deski ali dostopen uporabnikom v brošuri oz. letaku?

S tem da profesionalna etika regulira tudi odnos med uporabniki ter izvajalci in ne zgolj med eksperti samimi, se bistveno razlikuje od načina regulacije, ki je bil značilen za srednjeveške cehe.

Pri poklicih je drugače kot pri profesijah. Ker je poklicno delo utemeljeno zlasti izkustveno, je manj kompleksno. Ker se njihova poklicna etika, če jo imajo, nanaša zlasti na razmerje do drugih pripadnikov tega poklica, se interes uporabnikov varuje zgolj s poslovno etiko ustanove, ki jo zagotavlja njeno vodstvo (gl. prejšnjo shemo). Enostavno povedano: v primeru kršitve npr. trgovske morale se bomo najprej obrnili na trgovsko hišo, ne pa na trgovca – pri kršitvi profesionalne morale pa je ravno narobe, najprej je odgovoren profesionalca in šele potem njegova ustanova. Zato mora biti kompleksnost kakšne dejavnosti premo sorazmerna s kompleksnostjo mehanizmov za regulacijo odgovornosti in pristojnosti. To je na družbeni ravni dosegljivo s pravnimi (zakonodajnimi) in civilnimi sredstvi (združenja profesionalcev in uporabnikov), na organizacijski ravni pa z razmejčitvijo profesionalnih, poslovnih in

uporabniških sistemov (npr. tripartitnost v institucionalnem odločanju).

Bogato ilustracijo omenjenih vprašanj predstavljajo za različna področja prav referati s tega posveta. Zato gre za

pomemben prispevek h krepitvi profesionalne zavesti na Slovenskem.

Srečo Dragoš

Prilobnost mladine, Ljubljana: DZS

Tako imenovane »empirične raziskave« v okviru družboslovja ali humanističnih ved so kajpak stvarjena med. Po eni strani vsaj formalno zadovoljujejo tisti kriterij »znanstvenosti«, zaradi katerega so – po zgledu na naravoslovje – sploh vpeljane. Po drugi strani pa ima vsaka, še najmanj sicer akcijska raziskava, kup pomakljivosti ki so tudi še zdaleč in do določene preizkušljivost, zlasti se na tem meja, če ne bo nujno potrebna, ob njih ne bom obregoval. V obravnavani knjigi predstavljene empirične podatki – kar je glede na način pridobivanja, torej z anketo, z zaprtim tipom vprašanj, razgovorov – dajejo zlasti odgovore, ki bi jih lahko umetili v kontekst razprave na makro ravni. Torej splošno, globlji družbeni trendi. Za mikro raven raziskovanja, recimo vsebinska vprašanja, vezana na določeno subkulturo, pa bi bila seveda ustrežnejša metoda odprtega vprašalnika, še boljše akcijska raziskava s strukturiranimi intervjuji. Mimogrede, avtorja kljub temu opraviča tudi slednje, torej zlasti na mikro ravni. Med drugim namreč poskušata opredeliti »občutnost« pravih mladih v devetdesetih v Sloveniji ter vsebinske in interese usmeritve mladih. Mogoče je prvi ta del najslabši, čeprav je treba v isti sapi pripomniti, da omenjena publikacija ni niti zgolj sociološka niti zgolj psihološka. Gre namreč za še eno dobrodošlo interdisciplinarno analizo.

Knjiga *Prilobnost mladine* ni zgolj poročilo o dani raziskavi. Tudi ni zgolj dorečena in kompetentna razlaga le-te. Kar polovica knjige je namreč teorjski tekst, ki raziskavo ustrezno in celostno umešča v kontekst. V kontekst, ki ni lahko rečeno tudi teorija o mladini. Ter dodamo in nanjo vezanih (sub)kultur.

Navede in obdela namreč kopico, kar večino – vsaj meni znanih – dostopnih prispevkov o mladini, vključno z vso terminološko zmedo v tem prostoru raziskovanja. S zalozniško potrojo se avtorica tudi izogiba poudariti, da bi se diskurz zapletel v neplošno razvozdvanje omenjene terminološke zmede. Tvega zmede, povzročene najprej zaradi občutnosti pojma »mladost« samega po sebi, nato pa še dodane zmede, zmede iz kulturologije. Namreč ali naj govorimo o mladinskih kulturah ali raje o subkulturah? Ali pa je morda bolj nazočneje reči množična kultura? Ali kaj tretjega? Avtorica – ne zgolj preprosto – povzame omenjene in druge pojme, jih pa kratko obdela, opiše, nato pa (v opombi) opredeli nekajeno (pragmatsično) za bo vsakega od njih. Glede na to, da gre za analizo raziskave o stališčih mladih in ne za kulturološko študijo, je ta poteka avtorice seveda najbolj ustrežna.

Naj se vrnem na začetek, k izhodiščnemu vprašanju. Kaj je mladost? Zgolj prehodno obdobje med otroštvom in odraslostjo? Prehodno obdobje, ki je v vseh kulturah na ta ali oni način preprečeno z rituali, z iniciacijo? Obdobje, ki mu teorjski na Zahodu že nekaj časa rečejo »socialni moratorij«? Pač zato, ker pride do določenega odloga pri prevzemanju vseh tistih družbenih vlog, ki so vezane na tako imenovano odraslost. Odlog pa bi naj ne bil zgolj »prizni« tekst, predah. Nasprotno, saj bi se s ključnimi procesi, ki (lahko) odločilno opredelijo nadaljnjo pot mladoletnika, človeka na »postajališču« na poti v odraslost. Na postajališču, ki pa nikakor ni počivališče.

No, ta prenos, čas, obdobje, ki ga imenujemo mladost, seveda na razne načine »odlikava«, razkriva, predeluje